

СЕКЦІЯ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

УДК [37.02:811.161.2]:929Пентиліук:001.891
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2026-114-1>

ФЕНОМЕН ПОСТАТІ МАРІЇ ПЕНТИЛЮК В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІНГВОДИДАКТИЦІ: МАЛОВІДОМІ ФАКТИ ТА ЇХ НАУКОВЕ ОСМИСЛЕННЯ

Омельчук Сергій Аркадійович,
доктор педагогічних наук, професор, перший проректор,
професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики
Херсонський державний університет
omegas@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-0323-7922

Мета. Дослідження спрямовано на виявлення, узагальнення й наукове осмислення невідомих або маловідомих фактів біографії та професійної діяльності Марії Пентиліук, з'ясування їхньої ролі у формуванні її як педагогині й науковиці, а також переосмислення на цій основі її внеску в розвиток української лінгводидактики. **Методи.** Дослідження ґрунтуються на поєднанні біографічного, історико-педагогічного та джерелознавчого підходів. Емпіричну основу становлять архівні матеріали Херсонського державного університету (особова справа, матеріали кафедральних та університетського архівів), що дали змогу уточнити хронологію професійної діяльності та конкретизувати участь дослідниці в освітніх, наукових і громадських процесах; усні джерела (інтерв'ю з Марією Пентиліук та її сучасниками) опрацьовано як нарративні свідчення з подальшою верифікацією, а також опубліковані джерела про неї, використані для контекстуалізації. Аналітичний етап передбачав тематичне групування виявлених фактів за основними напрямками діяльності. **Результати.** У процесі дослідження встановлено нові факти біографії Марії Пентиліук, що розкривають ранній етап її професійного становлення в умовах радянського періоду, а також висвітлюють її життєвий і науковий шлях у контексті сучасних воєнних викликів. До наукового обігу введено нові архівні джерела, зокрема особову справу дослідниці, а також інтерв'ю, записані після 24 лютого 2022 р. Здійснено реконструкцію внутрішньої логіки професійного розвитку науковиці в єдності біографічного досвіду, педагогічної практики, наукового пошуку й громадської діяльності. **Висновки.** Марія Пентиліук є ключовою постаттю становлення сучасної української лінгводидактики, а її професійний шлях відображає еволюцію національної мовної освіти другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Виявлені маловідомі факти істотно доповнюють усталений науковий образ дослідниці та засвідчують визначальну роль, яку відіграли окремі біографічні обставини у формуванні її наукової концепції. Результати дослідження актуалізують значення педагогічної біографіки як перспективного напрямку розвитку педагогічної науки.

Ключові слова: педагогічна біографіка, українська лінгводидактика, наукова школа, підручникотворення, мовна освіта.

THE PHENOMENON OF MARIIA PENTYLIUK IN UKRAINIAN LINGUODIDACTICS: LITTLE-KNOWN FACTS AND THEIR SCHOLARLY INTERPRETATION

Omelchuk Serhii Arkadiiovych,
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, first Vice-Rector,
Professor at the Department of Ukrainian and Slavic Philology and Journalism
Kherson State University
omegas1975@gmail.com
orcid.org/0000-0002-0323-7922

Purpose. The study aims to identify, generalize, and provide a scholarly interpretation of unknown or little-known facts from the biography and professional activity of Mariia Pentyliuk, to clarify their role in her development as an educator and scholar and, on this basis, to reconsider her contribution to the development of Ukrainian linguodidactics. **Methods.** The study is based on a combination of biographical, historical-pedagogical, and source studies approaches. The empirical basis includes archival materials from Kherson State University (personnel file, official correspondence, and materials from departmental and university

archives), which made it possible to clarify the chronology of her professional activity and specify her involvement in educational and scholarly processes; oral sources (interviews with Mariia Pentyliuk and her contemporaries), treated as narrative testimonies with subsequent verification; as well as the researcher's published works and sources about her, used for contextualization. The analytical stage involved the thematic grouping of the identified facts by main areas of activity. **Results.** The study establishes new biographical facts about Mariia Pentyliuk, revealing the early stage of her professional formation during the Soviet period and highlighting her life and academic path in the context of contemporary wartime challenges. New archival sources have entered scholarly circulation, including the researcher's personnel file and interviews recorded after February 24, 2022. The internal logic of the scholar's professional development has been reconstructed as a unity of biographical experience, pedagogical practice, academic inquiry, and civic engagement. **Conclusions.** Mariia Pentyliuk is a key figure in the formation of modern Ukrainian linguodidactics, and her professional trajectory reflects the evolution of national language education in the second half of the 20th and early 21st centuries. The identified little-known facts significantly complement the established scholarly image of the researcher and demonstrate the decisive role of specific biographical circumstances in shaping her academic concept. The results of the study emphasize the importance of pedagogical biography as a promising area for the development of pedagogical science.

Keywords: *pedagogical biography, Ukrainian linguodidactics, scientific school, textbook development, language education.*

Вступ. Марія Пентиліук, українська мовознавиця, докторка педагогічних наук, професорка Херсонського державного університету, є однією з найвизначніших постатей в Україні з розвитку вітчизняної лінгводидактики. Її діяльність має велике значення для розвитку української мови як основи національної ідентичності Півдня України. Багаторічну діяльність Марії Іванівни високо оцінено державою, громадськістю й університетом: у 2005 р. їй присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки та техніки України», у 2017 р. – звання «Почесний громадянин міста Херсон», а в 2021 р. відзначено Срібною медаллю Херсонського державного університету за заслуги перед університетом.

Роль Марії Пентиліук у розвитку лінгводидактичної науки складно переоцінити. Особистість Марії Іванівни та її науковий внесок переосмислено в чималій кількості праць – від дослідницьких до біобібліографічних, енциклопедичних і публіцистичних. Пропонована розвідка є логічним продовженням наших попередніх публікацій, в основу яких покладено дослідження освітньої й наукової діяльності Марії Пентиліук. У нашій статті (Омельчук, 2016) здійснено кількісно-якісний аналіз покликань на праці Марії Пентиліук у статтях, надрукованих протягом 2013–2015 рр. у науково-методичному часописі «Українська мова і література в школі», який на той час входив до переліку наукових фахових видань України, та в пошуковій системі Google Scholar, й визначено праці її з найвищими показниками цитування. Про високий науково-методичний рівень Марії Пентиліук як акмефахівця у царині підручникотворення, яка переконливо доводить, що підручник передовсім має цілеспрямовано забезпечувати формування мовної особистості учня, ідеться в іншій нашій публікації (Омельчук, 2016). У монографії «Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців» ми дослідили

вплив наукових праць Марії Пентиліук на становлення тенденцій розвитку вітчизняної лінгводидактики кінця ХХ – початку ХХІ ст., зокрема формування національно-мовної особистості, нове трактування традиційно усталених у методиці підходів, застосування принципу текстоцентризму (Омельчук, 2019).

Наукові ідеї Марії Пентиліук інтерпретовано також у працях представників її наукової школи. Л. Рускуліс на основі аналізу праць М. Пентиліук схарактеризувала особливості формування національно-мовної особистості в сучасному освітньому просторі як носія національного способу мислення, національної свідомості та самосвідомості, національного характеру й менталітету, національно-культурної мотивації (Рускуліс, 2021). Діяльність наукової школи Марії Пентиліук узагальнено й описано в публікаціях (Гайдаєнко та ін., 2006; Лопушинський, 2015).

В енциклопедичних і біобібліографічних джерелах (Енциклопедія сучасної України, 2023; Видатні постаті Херсонщини) постать Марії Пентиліук репрезентовано передусім як педагогині й дослідниці у царині шкільної та вишівської лінгводидактики, лінгвостилістики української мови тощо.

Окрему тематичну групу публікацій становлять ювілейні статті (Семенов, Мацько, 2011; Тихоша, 2016) й численні дописи в усмережжі, у яких віддзеркалено не лише науковий авторитет дослідниці, а й глибоко особистісне сприйняття її постаті учнями та колегами. У цих текстах актуалізовано такі риси Марії Пентиліук, як інтелектуальна вимогливість, педагогічна мудрість, великодушність і відданість професії: «Марія Іванівна Пентиліук – гордість української лінгводидактики» (Олена Горошкіна, *Інститут педагогіки НАПН України*); «Справжня українка! Гордість не лише Херсонщини та Буковини, а й усієї нації!» (Ольга Орлова, *колишня студентка М. Пентиліук*); «Були Ви

й наставницею, й порадицею, були для мене як мати...» (*Алла Гапоненко, колишня студентка М. Пентилюк*); «Дуже розумна, великодушна, толерантна, красива викладачка. Саме Ви стали фундаментом нашої професії» (*Алла Танська, колишня студентка М. Пентилюк*).

Постать Марії Пентилюк є багатовимірним феноменом, який дає змогу глибше зрозуміти культурні процеси в Україні протягом тривалого періоду – від кінця 1960-х до сьогодні – та потребує подальшого вивчення.

Мета розвідки полягає у виявленні, узагальненні й науковому осмисленні невідомих або маловідомих фактів біографії та професійної діяльності Марії Пентилюк, з'ясуванні ролі їх у формуванні її особистості як педагогині й науковиці, а також у переосмисленні на цій основі її внеску в розвиток української лінгводидактики.

Методологія дослідження ґрунтується на поєднанні біографічного, історико-педагогічного та джерелознавчого підходів, що уможлиблює осмислення маловідомих і невідомих фактів професійної діяльності Марії Іванівни Пентилюк та інтерпретацію їх у контексті розвитку української лінгводидактики. Емпіричну основу дослідження становлять: 1) архівні матеріали Херсонського державного університету (особова справа Марії Пентилюк у двох томах, матеріали кафедральних та університетського архівів), що дали змогу уточнити хронологію професійної діяльності, конкретизувати участь дослідниці в освітніх і наукових процесах, а також виявити факти, не репрезентовані в опублікованих джерелах; 2) усні джерела: інтерв'ю з Марією Пентилюк та її сучасниками, опрацьовані як нарративні свідчення з подальшою верифікацією через зіставлення з документальними матеріалами; 3) опубліковані джерела про неї, залучені для контекстуалізації виявлених фактів. Аналітичний етап нашого дослідження передбачав тематичне групування виявлених фактів (педагогічна робота, наукові дослідження, громадська діяльність).

Результати та дискусії. У процесі дослідження з'ясовано нові факти біографії Марії Пентилюк, які розкривають ранній етап її кар'єрного розвитку та становлення як фахівця у радянський період, а також долю науковиці під час сучасної війни. У науковий обіг уведено нові архівні джерела: особову справу М. Пентилюк та інтерв'ю з нею, зроблені після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 р. російських військ в Україну.

В інтерв'ю до свого 85-річчя Марія Пентилюк зізналася, що вона прожила напружене, надто активне, але щасливе життя (Ювілей Марії Пентилюк, 2021). 5 квітня 2026 р. їй виповнилося 90 років, позаду 68 років педагогічної й науково-педагогічної діяльності, з яких 61 рік роботи в Херсонському державному університеті.

Марія Пентилюк могла ніколи не бути пов'язаною з Херсоном та Херсонщиною, якби не доля. У 1963 р. після закінчення клінічної ординатури при кафедрі інфекційних хвороб Чернівецького медичного інституту чоловіка Марії Пентилюк скеровують на роботу до міста Херсон – Іван Іларіонович Пентилюк починає працювати завідувачем відділення Херсонської міської лікарні № 5. Так розпочинається Херсонський період професійної діяльності Марії Іванівни: перше її офіційне робоче місце в Херсоні – Херсонська школа № 20 (нині – Херсонський багатoproфільний лицей № 20 Херсонської міської ради), де вона працює вчителькою української мови й літератури.

До переїзду в місто Херсон Марія Пентилюк, випускниця 1958 р. філологічного факультету Чернівецького державного університету (нині – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича), працювала на Буковині: протягом 1958/1959 навчального року – вчителькою середньої школи села Розтоки Вижницького району, куди її чоловіка Івана Пентилюка було направлено на роботу після закінчення Чернівецького медичного інституту (нині – Буковинський державний медичний університет), згодом, коли Івана Іларіоновича в 1959 р. переводять на роботу до Вижницької районної лікарні, Марія Іванівна спочатку пів року (із серпня 1959 р. по січень 1960 р.) працювала вихователькою пришкольного інтернату Вижницької середньої школи № 1, а наступні півтора року (із січня 1960 по серпень 1961 р.), коли було відкрито Вижницьку школу-інтернат, почала працювати в ній вихователькою й вчителькою англійської мови (зараз – Комунальний заклад «Вижницька спеціалізована школа-інтернат I–III ступенів із поглибленим вивченням окремих предметів та курсів художньо-естетичного циклу імені Назарія Яремчука»). Під час навчання чоловіка в ординатурі Чернівецького медичного інституту Марія Іванівна протягом 1961–1963 рр. продовжила працювати в Садгирській школі-інтернаті Чернівецької області (школа не працює з 2020 р.) на посаді старшого вихователя й учителя української мови та літератури.

Із вересня 1965 р. протягом наступних трьох років Марія Іванівна працює у Херсонському державному педагогічному інституті ім. Н. К. Крупської (нині – Херсонський державний університет) з погодинною оплатою (позаштатним викладачем кафедри української мови), викладаючи курс сучасної української літературної мови та практикум з української мови. Залишаючись на основному місці роботи в Херсонській школі № 20 до 1969 р., вона керувала й педагогічною практикою студентів-філологів. Саме цей період можна схарактеризувати як початок становлення наукової кар'єри молодого вчительки: у 1968 р. Марія Пентилюк вступає до

заочної аспірантури Науково-дослідного інституту педагогіки УРСР (нині – Інститут педагогіки НАПН України). Водночас два кандидатські іспити вона склала ще до вступу в аспірантуру: англійську мову в 1966 р., діалектичний та історичний матеріалізм у 1967 р. Науковим керівником дисертаційної роботи Марії Іванівни був Олександр Михайлович Біляєв (1925–2006), на той час науковий співробітник Інституту педагогіки УРСР, а згодом – відомий учений-лінгвідидакт, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України. До речі, він є випускником Херсонського державного педагогічного інституту 1950 р. Цей факт значною мірою вплинув на становлення тісної наукової співпраці між Марією Пентилюк і Олександром Біляєвим протягом наступних десятиліть. Із другої половини 1970-х років Марія Іванівна виконувала обов'язки наукового кореспондента Інституту педагогіки УРСР, беручи участь в експерименті з удосконалення програм і підручників української мови для середніх шкіл. На базі відділу методики мови Інституту педагогіки УРСР Марія Пентилюк неодноразово проходила стажування й підвищення кваліфікації (зокрема, в особовій справі містяться програми і звіти про виконання за 1979, 1989 рр.).

Із 15 вересня 1969 р. Марія Іванівна Пентилюк переходить працювати на основне місце роботи до Херсонського державного педагогічного інституту ім. Н. К. Крупської, якому присвятила понад 60 років своєї професійної діяльності, працюючи й донині. У своїх спогадах В. Тихоша згадує про перше знайомство з Марією Пентилюк: «Пригадую, як уперше сама побачила її. Була я тоді студенткою. Читати методику мови прийшла молода, вродлива викладачка з такими твердими у вимові [ж], [ч], [щ], яких на Херсонщині не почуєш. Відразу зрозуміла – із Західної України» (Тихоша, 2016).

Спочатку Марія Пентилюк працює старшою викладачкою, згодом, після захисту кандидатської дисертації «Елементи стилістики на уроках української мови в 4–6 класах» у 1973 р. в Київському державному педагогічному інституті ім. О. Горького (нині – Український державний університет імені Михайла Драгоманова), її переводять на посаду в. о. доцента кафедри і вже в 1974 р. Марію Пентилюк обирають на посаду завідувача кафедри української мови, після того як колишній завідувач кафедри Іван Приймак подав заяву про вивільнення його від подальшого керівництва кафедрою у зв'язку з поважним віком. У 1975 р. Марії Іванівні присвоєно вчене звання доцента. На той час на кафедрі працювало лише троє дипломованих викладачів, зокрема один – пенсійного віку. З огляду на це, Марії Пентилюк доводилося розробляти провідні курси «Сучасна українська літературна мова», «Методика української мови», «Стилістика української мови»

й забезпечувати їх викладання, щороку виконуючи 950–1000 навчальних годин. У 1974 р. Марія Пентилюк мала вже 19 наукових і науково-методичних праць, зокрема у всеукраїнських виданнях «Українська мова і література» та «Початкова школа». Перші науково-методичні праці Марії Пентилюк опубліковано в 1969 р. в часописі «Українська мова і література»: «Паралельні форми закінчень іменників» (1969. № 2), «Вправи зі стилістики в 5 класі» (1969. № 8).

Із кінця 70-х років ХХ ст. до 10-х років ХХІ ст. Марія Пентилюк активно працює над написанням шкільних підручників з української мови. Разом із ученими-лінгвідидактами Інституту педагогіки протягом 80–90-х років минулого сторіччя, беручи участь в експерименті, спрямованому на вдосконалення програм і підручників, підготувала підручники для середніх шкіл з української мови для 4–8-х класів. У 1996 р. авторському колективу підручників «Рідна мова. 9 клас» (Київ: Освіта, 1995) і «Українська мова. 9 клас» (Київ: Освіта, 1995) у складі О. Біляєва, Л. Симоненкової, М. Пентилюк, Т. Симоненкової присуджено третю премію Президії Академії педагогічних наук України. На початку 2000-х років у видавництві «Освіта» Марія Пентилюк разом із колегами С. Омельчук, І. Гайдаєнко й А. Ляшкевич створює нове покоління шкільних підручників української мови для 5–9-х класів, а разом з О. Горошкіною та Л. Поповою – підручники української мови для 10–11-х класів.

Окрім шкільних підручників, Марія Іванівна приділяла значну увагу розробленню методики навчання української мови у вищій школі. Зокрема, першою такою працею стала «Методика української мови в середній школі» (1987 р.), у якій міститься сім авторських розділів Марії Іванівни. Згодом за загальною редакцією Марії Пентилюк виходять друком підручник для студентів закладів вищої освіти «Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах» (2000 р.), Словник-довідник з української лінгвідидактики (2015 р.) тощо. Досить влучною характеристикою є слова О. Семеног: «Українську лінгвідидактику Марія Іванівна Пентилюк збагатила шляхетністю, інтелектуальністю і людяністю» (Семеног, 2016: 24).

До того ж Марія Пентилюк є авторкою чималої кількості газетних і журнальних публікацій просвітницького та публіцистичного характеру про культуру мови й мовлення, майстрів слова тощо. Як засвідчує її звіт про роботу, що міститься в особовій справі, станом на 1987 р., окрім понад 50 наукових праць, вона мала 38 газетних публікацій (Особова справа. Т. 2).

Ще однією особливістю професійної діяльності Марії Пентилюк є її активна робота з учителями міста Херсону й області. Про цей напрям діяльності згадано ще в характеристиці Марії

Іванівни як позаштатного викладача кафедри української мови 1968 р. за підписом завідувача кафедри української мови Івана Приймака та ректора Херсонського педінституту Павла Богданова. До того ж в автобіографії 1969 р., що міститься в особовій справі, Марія Пентилюк зазначає: «Часто виконую обов'язки позаштатного методиста Херсонського інституту вдосконалення вчителів» (Особова справа. Т. 1).

Водночас Марія Іванівна самовіддано працювала над формуванням не одного покоління вчителів-словесників на філологічному факультеті рідного педінституту. В одній із газетних публікацій, присвяченій відзначенню 70-річного ювілею Херсонського державного педагогічного інституту, згадується ім'я Марії Пентилюк у цьому аспекті: «Слід відзначити плідну роботу по підготовці вчительських кадрів по 12 спеціальностях на денному і 5 – на заочному відділеннях професорів І. І. Кобиляцького, В. І. Зацепіна, М. І. Пентилюк...» (Ніцой, 1987).

У 1990 р. Марії Пентилюк присуджено вчене звання професора – вона стала першою жінкою-професоркою Херсонського педінституту. Через три роки, у 1993-му, за керівництва її на кафедрі української мови відкривають аспірантуру зі спеціальності 13.00.02 «Теорія і методика навчання (українська мова)». А вже в 1996 р. Марія Іванівна здобуває науковий ступінь доктора педагогічних наук, захистивши докторську дисертацію з теми «Теоретичні основи навчання стилістики в середній школі» за сукупністю наукових публікацій в Українському державному педагогічному університеті ім. М. Драгоманова. На той час вона була четвертим доктором педагогічних наук в Україні (Інтерв'ю, 2021).

Із 2002 по 2021 р. Марія Пентилюк очолювала спеціалізовану вчену раду в Херсонському державному університеті: спочатку й до 2008 р. – із захисту кандидатських дисертацій зі спеціальностей 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)», 13.00.02 «Теорія та методика навчання (російська мова)» і 13.00.07 «Теорія та методика виховання», а згодом до 2021 р. – і докторських дисертацій зі спеціальностей 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)», 13.00.02 «Теорія та методика навчання (російська мова)». За цей час захищено 15 докторських і майже 100 кандидатських дисертацій, проведено зовнішнє рецензування однієї та нострифікацію трьох кандидатських дисертацій. Сама Марія Іванівна підготувала 28 кандидатів наук і вісім докторів педагогічних наук. Її першим аспірантом є Іван Лопушинський, кандидат педагогічних наук, доктор наук з державного управління, який, до речі, захистив свою кандидатську дисертацію з методики навчання української мови майже одночасно із захистом докторської дисертації

Марії Пентилюк – у 1996 р. Висвітлюючи діяльність наукової школи Марії Пентилюк в одній зі своїх публікацій, І. Лопушинський називає її «непересічною представницею когорти видатних акмеособистостей Українського Причорномор'я» (Лопушинський, 2015).

Національно-державницьку позицію Марії Пентилюк відображає її досить активна громадська діяльність: як членкиня брала участь у роботі обласної організації товариств «Знання», «Просвіта», очолювала обласний осередок національної асоціації українознавців, вела на херсонському обласному телебаченні рубрику «Шануймо рідне слово», керувала лекторієм із питань мовної культури для працівників газети «Наддніпряньська правда», у 1992 р. була делегаткою Всесвітнього форуму українців від Херсонської області. Цілком закономірно, що в 2017 р. відповідно до рішення Херсонської міської ради за багаторічну громадську діяльність в місті Херсон та області, пропаганду ідеї відродження української мови й української державності, виховання молодих людей справжніми патріотами України Марії Іванівни Пентилюк присвоєно звання «Почесний громадянин міста Херсон».

Із нагоди 85-річного ювілею Марії Пентилюк та за ініціатииви кафедри української і слов'янської філології та журналістики й лінгвістичного освітньо-наукового центру в 2021 р. в Херсонському державному університеті започатковано проведення Всеукраїнської методичної майстерні сучасного вчителя-словесника, яка традиційно триває протягом трьох-чотирьох днів, починаючи з 6 квітня – уродин видатної й талановитої вченої. За попередні п'ять років ця майстерня стала своєрідним дослідницьким майданчиком, на якому науковці Г. Берегова, О. Бондарева, О. Горошкіна, І. Кучеренко, А. Ляшкевич, Л. Марецька, І. Нагрибельна, В. Ницета, С. Омельчук, Л. Попова, О. Попова, Л. Рускуліс, І. Хом'як, В. Шуляр, аспіранти й докторанти (Ю. Косенко, І. Кушнір), а також учителі-словесники Ю. Гайдученко, В. Концева, А. Панько, Т. Руденко, Т. Устімова, М. Шпонька провели лекції та майстерки з актуальних тем сучасної лінгводидактики.

24 лютого 2022 р. став днем, що радикально змінив життєві траєкторії більшості українців, а з 1 березня по 11 листопада 2022 р. Херсон був окупований російськими військами, і весь цей час Марія Пентилюк разом із чоловіком залишалися в Херсоні. Після деокупації Херсону й початку постійних обстрілів міста та його прибережних територій залишатися у своїй квартирі в будинку, що розташований неподалік Парку Слави нижче університетського гуртожитку по вулиці Гімназичній на березі Дніпра, ставало небезпечно й ризиковано для життя і здоров'я. Тому Марія Іванівна разом із чоловіком Іваном Іларіоновичем на

початку 2023 р. приймають рішення тимчасово переїхати в район Забалки (неподалік вулиці Стрітенської) у приватний будинок колеги Івана Іларіоновича, котра виїхала під час війни до доньки у Велику Британію. Там Марія та Іван Пентилюки живуть удвох до листопада 2025 р. Згодом вони вирішують переїхати до племінниці (молодшої доньки старшої сестри) Івана Іларіоновича на Волинь до міста Нововолинськ. Транспортувавши необхідні речі Новою поштою з Херсону до Нововолинська, Марія Іванівна разом з Іваном Іларіоновичем за допомогою волонтерів і медиків переїжджають на Волинь. Маючи відносний комфорт і догляд рідних, вони так і не змогли знайти внутрішній спокій: їх усе одно тягнуло назад, до рідного Херсону. І вже наприкінці квітня 2026 р., через майже пів року, подружжя Пентилюків повертається до Херсону, знову ж таки за допомогою херсонських волонтерів і медиків. Дуже важко дався цей переїзд відстанню в тисячу кілометрів! Наступного дня після повернення Івана Іларіоновича госпіталізують до Херсонської міської клінічної лікарні ім. А. і О. Тропіних, у якій, до речі, він пропрацював 32 роки, з яких протягом 1974–1995 рр. – головним лікарем. На четвертий день перебування у цій лікарні 31 березня 2026 р. Іван Іларіонович пішов із життя. Улітку цього року йому мало б виповнитися 92 роки. Поховано його на кладовищі в селі Чернобаївка Херсонської області поряд із могилами матері Марії Іванівни та їхнього сина Сергія, який пішов у засвіти після важкої хвороби у квітні 2018 р.

06 квітня 2026 р. Марії Іванівні Пентилюк виповнилося 90 років, але вона продовжує працювати на посаді професора кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету, є гаранткою освітньо-наукової програми «Середня освіта (українська мова)» на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти й керує науковою роботою аспірантки із Сум Юлії Косенко. Живе в тому самому будинку на Забалці в місті Херсон.

Рівно за рік до повномасштабного вторгнення російських військ в Україну Марія Пентилюк в інтерв'ю 11 лютого 2021 р. поділилася своєю мрією: «У мене мрія багатовекторна, але одна – мрію, щоб ми зберегли й розвинули Україну як державу, ми повинні зберегти її культуру і її мову. Я вірю: настане час, коли почнемо відчувати себе повноцінними українцями, нам комфортно буде казати «Я – українець» і пишатися цим. Я зичу нашій молоді подолати бар'єр меншовартості, відчувати себе повноцінними громадянами України – у неї така складна історія, але всі ті історичні перипетії, через які проходив наш народ, свідчать про те, що ми досягнемо своєї мрії – ми станемо повноцінною європейською державою!» (Інтерв'ю, 2021).

Сьогодні, коли світова цивілізована спільнота протистоїть злочинним діям держави-окупанта, ці слова Марії Пентилюк набувають неабиякої актуальності й суголосні з мрією десятків мільйонів українців.

Висновки. Марія Пентилюк є ключовою постаттю у становленні сучасної української лінгводидактики: її професійний шлях став відображенням розвитку національної мовної освіти в закладах загальної середньої і вищої освіти протягом другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Запропоноване дослідження вперше вводить до наукового обігу корпус маловідомих і раніше не репрезентованих джерел (архівних матеріалів, усних свідчень), що дало змогу істотно доповнити усталений образ Марії Пентилюк у сучасній лінгводидактиці. На відміну від наявних публікацій, зосереджених переважно на характеристиці наукового доробку її, у статті реконструйовано внутрішню логіку професійного становлення дослідниці в єдності біографічного досвіду, педагогічної практики, наукового пошуку й громадської діяльності.

Доведено, що окремі, на перший погляд периферійні факти біографії (ранній учительський досвід, інституційні умови професійного зростання, особливості наукових комунікацій) відіграли визначальну роль у формуванні її лінгводидактичної концепції та подальшому впливі на розвиток мовної освіти. Діяльність Марії Пентилюк засвідчує важливу роль регіональних університетів у розвитку загальноукраїнського науково-освітнього простору. Особливу увагу приділено осмисленню її громадянської позиції, що органічно поєднувалася з педагогічною й науковою діяльністю.

Навіть у поважному 90-річному віці попри виклики повномасштабної війни Марія Пентилюк залишається взірцем відданості професії та державницької позиції, продовжуючи роботу в Херсонському державному університеті.

Результати дослідження відкривають перспективи подальших студій у напрямі реконструкції інтелектуальних біографій учених як чинника еволюції педагогічної науки.

Висловлюємо вдячність Наталії Кузововій за участь у дослідженні, Наталії Кудас, Світлані Климович – за надані документи для опрацювання, Ірині Самсаковій та Олександрові Міхну – за фахові консультації та цінні поради щодо інтерпретації матеріалу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гайдаєнко І. В., Кузьменко В. В., Окуневич Т. Г. 2006. Діяльність наукової школи М. І. Пентилюк. *Таврійський вісник освіти*. 2006. № 2. С. 235–236. URL : <https://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%E2%84%9614.pdf>

2. Інтерв'ю з Марією Іванівною Пентилюк : відео-інтерв'ю (канал «Stud TV»). 11 лютого 2021 р. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7CPCIJKZerU> (дата звернення: 25.04.2026).

3. Лопушинський І. П. Наукова школа професора Марії Пентилюк – непересічного представника когорти видатних акмеособистостей українського Причорномор'я. *Проблеми освіти*. 2015. Вип. 84. С. 203–206. URL: https://eprints.zu.edu.ua/18179/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8_84_2015_.pdf

4. Ніцой А. Ровесник Жовтня : ювілей вузу. *Надніпрянська правда*. 1987. 14 листопада. № 263. С. 4.

5. Омельчук С. Марія Пентилюк як акмеособистість у царині вітчизняного підручникотворення. *Пентилюк Марія Іванівна. Основні віхи життя і наукової діяльності. До 80-річчя від дня народження і 50-річчя науково-педагогічної діяльності* / упоряд. В. Л. Федяєва. Херсон : Айлант, 2016. С. 79–82.

6. Омельчук С. Наукометрика творчого доробку Марії Пентилюк у царині української лінгводидактики (на матеріалі часопису «Українська мова і література в школі» та пошукової системи Google Scholar). *Information Technologies in Education*. 2026. Вип. 26. С. 35–47. <https://doi.org/10.14308/ite000571>

7. Омельчук С. Сучасна українська лінгводидактика: норми в термінології і мовна практика фахівців : монографія. Київ : Києво-Могилянська академія, 2019. 356 с. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/d8808c6c-4023-49dc-9146-edd42a44b84b>

8. Пентилюк Марія Іванівна. *Видатні постаті Херсонщини: період з 1017 по 1991 р. Віртуальний проєкт «Краєзнавство Таврії»*. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Олесь Гончара. URL : <https://krai.lib.kherson.ua/p2-peopl-7.htm>

9. Пентилюк Марія Іванівна. Особова справа. Т. 1. Херсонський державний університет. 21 груд. 1965 р. – 10 жовт. 1984 р. 135 арк.

10. Пентилюк Марія Іванівна. Особова справа. Т. 2. Херсонський державний університет. 16 берез. 1987 р. – 25 верес. 2007 р. 257 арк.

11. Гайдаєнко І. В. Пентилюк Марія Іванівна. *Енциклопедія сучасної України* / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. URL : <https://esu.com.ua/article-878478>

12. Рускуліс Л. В. Мовна особистість крізь призму наукових студіювань Марії Іванівни Пентилюк. *Педагогічний альманах*. 2021. № 48. С. 91–97. <https://doi.org/10.37915/pa.vi48.193>

13. Семенов О. Особистість майстра-наставника у вимірах української лінгводидактики. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми лінгводидактики: реалії та перспективи», присвяченої 80-річчю ювілею від дня народження та 50-річчю наукової діяльності доктора педагогічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки України Марії Іванівни Пентилюк (07–08 квітня 2016 р., м. Херсон)* / за заг. ред. І. В. Гайдаєнко. Херсон, 2016. С. 22–31. URL: [https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D0%BE%D1%81%D1%82\[1\].pdf?id=699b095b-b41a-4c8b-ba98-62da773acf6b](https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D0%BE%D1%81%D1%82[1].pdf?id=699b095b-b41a-4c8b-ba98-62da773acf6b)

14. Семенов О. М., Мацько Л. І. Видатна особистість української лінгводидактики (на честь Марії Іванівни Пентилюк). *Українська мова і література в школі*. 2011. № 2. С. 61–63.

15. Тихоша В. За покликом серця. *Дивослово*. 2016. № 4. С. 62–63. URL: <https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/13-0416.pdf>

16. Ювілей Марії Пентилюк : відеорепортаж (канал «Stud TV»). 07 квітня 2021 р. *YouTube*. URL: <https://youtu.be/zi9m7iS0JMQ> (дата звернення: 25.04.2026).

REFERENCES:

1. Haidaienko, I. V., Kuzmenko, V. V., Okunevych, T. H. (2006). Diialnist naukovoï shkoly M. I. Pentyliuk [Activity of M. I. Pentyliuk's Scientific School]. *Kherson. Tavriiskyi visnyk osvity – Taurian Bulletin of Education*, (2), 235–236. URL: <https://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%E2%84%9614.pdf> [in Ukrainian].

2. Stud TV (2021). Interviu z Mariieiu Ivanivnoiu Pentyliuk [Interview with Mariia Ivanivna Pentyliuk]. [Video]. *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7CPCIJKZerU> [in Ukrainian].

3. Lopushynskiy, I. P. (2015). Naukova shkola profesora Marii Pentyliuk – neperesichnoho predstavnyka kohorty vydatnykh akmeosobystostei ukrainskoho Prychornomor'ia [The scientific school of Professor Mariia Ivanivna Pentyliuk]. *Problemy osvity – Problems in education*. 84, 203–206. URL: https://eprints.zu.edu.ua/18179/1/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8_84_2015_.pdf [in Ukrainian].

4. Nitsoi, A. (1987). Rovesnyk Zhovtnia : yuvilei vuzu [October's contemporary: anniversary of the university]. *Naddniprianska pravda*. 263, 4 [in Ukrainian].

5. Omelchuk, S. (2016). Mariia Pentyliuk yak akmeosobystist u tsaryni vitchyznianoho pidruchnykotvorennia [Mariia Pentyliuk as an Acme Personality in the Field of National Textbook Creation]. In V. L. Fediaieva (Ed.), *Pentyliuk Mariia Ivanivna. Osnovni vikhy zhyttia i naukovoï diialnosti. Do 80-richchia vid dnia narodzhennia i 50-richchia naukovo-pedahohichnoi diialnosti*. Kherson: Ailant. 79–82. [in Ukrainian].

6. Omelchuk, S. (2026). Naukometryka tvorchoho dorobku Marii Pentyliuk u tsaryni ukrainskoi lnhvodydaktyky (na materiali chasopysu «Ukrainska mova i literatura v shkoli» ta poshukovoi systemy Google Scholar) [Scientometrics of Mariia Pentyliuk's Creative Work in Ukrainian Linguodidactics (Based on the Journal «Ukrainian Language and Literature at School» and Google Scholar)]. *Information Technologies in Education*. 26, 35–47. <https://doi.org/10.14308/ite000571> [in Ukrainian].

7. Omelchuk, S. (2019). Suchasna ukrainska lnhvodydaktyka: normy v terminolohii i movna praktyka fakhivtsiv [Modern Ukrainian Linguodidactics: Norms in Terminology and Language Practice of Specialists]. Kyiv: Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiiia». URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/items/d8808c6c-4023-49dc-9146-edd42a44b84b> [in Ukrainian].

8. Pentyliuk, M. I. (n.d.). Vydatni postati Khersonshchyny: period z 1017 po 1991 r. [Outstanding Figures of Kherson Region: Period from 1917 to 1991]. *Virtualnyi proiekt «Kraieznavstvo Tavrii» – Virtual*

Project «Local History of Tavria». Kherson: Khersonska oblasna universalna naukova biblioteka im. Olesia Honchara. URL: <https://krai.lib.kherson.ua/p2-peopl-7.htm> [in Ukrainian].

9. Pentyliuk, M. I. (1965–1984). *Osobova sprava*. Tom 1 [Personal file. Vol. 1]. Kherson: Khersonskiy derzhavnyi universytet. [in Ukrainian].

10. Pentyliuk, M. I. (1987–2007). *Osobova sprava*. Tom 2 [Personal file. Vol. 2]. Kherson: Khersonskiy derzhavnyi universytet. [in Ukrainian].

11. Ruskulis, L. V. (2021). *Movna osobystist kriz pryzmu naukovykh studiiuvan Marii Ivanivny Pentyliuk* [Linguistic Personality through the Prism of Scientific Studies of Pentyliuk Mariia]. *Pedahohichnyi almanakh–Pedagogical Almanac*, 48, 91–97. <https://doi.org/10.37915/pa.vi48.193> [in Ukrainian].

12. Semenoh, O. (2016). *Osobystist maistra-nastavnyka u vymirakh ukrainskoi linhvodydaktyky* [Personality of a Master-Mentor in the Dimensions of Ukrainian Linguodidactics]. In I. V. Haidaienko (Ed.), *Aktualni*

problemy linhvodydaktyky: realii ta perspektyvy – Current Problems of Linguodidactics: Realities and Prospects. Kherson. URL: [https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D0%BE%D1%81%20%D1%82\[1\].pdf?id=699b095b-b41a-4c8b-ba98-62da773acfeb](https://www.kspu.edu/FileDownload.ashx/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D0%BE%D1%81%20%D1%82[1].pdf?id=699b095b-b41a-4c8b-ba98-62da773acfeb) [in Ukrainian].

13. Semenoh, O. M., Matsko, L. I. (2011). *Vydatna osobystist ukrainskoi linhvodydaktyky (na chest Marii Ivanivny Pentyliuk)* [Outstanding Personality of Ukrainian Linguodidactics (In Honor of Marii Ivanivna Pentyliuk)]. *Ukrainska mova i literatura v shkoli – Ukrainian Language and Literature at School*, (2), 61–63. [in Ukrainian].

14. Tykshosha, V. (2016). *Za poklykom sertsia* [At the Call of the Heart]. *Dyvoslovo – Dyvoslovo Journal* (4), 62–63. [in Ukrainian].

15. Stud TV. (2021). *Yuvilei Marii Pentyliuk* [Anniversary of Mariia Pentyliuk]. [Video]. *YouTube*. URL: <https://youtu.be/zi9m7iS0JMQ> [in Ukrainian].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Дата першого надходження статті до видання: 25.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.05.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026